

Π.3.2.5 Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης

Νεοελληνική Γλώσσα

Γ΄ Γυμνασίου

Τίτλος:

«Ερευνητές με την κάμερα στο χέρι:
Τα χρόνια της Χούντας στην Αθήνα»

Συγγραφή: ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΤΡΙΜΗ-ΚΥΡΟΥ

Εφαρμογή: ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΤΡΙΜΗ-ΚΥΡΟΥ

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Θεσσαλονίκη 2015

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι .Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.5. Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνος υπο-ομάδας εργασίας γλώσσας: Δημήτρης Κουτσογιάννης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101, Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

Α. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Ερευνητές με την κάμερα στο χέρι: Τα χρόνια της χούντας στην Αθήνα

Εφαρμογή σεναρίου

Κατερίνα Τρίμη-Κύρου

Δημιουργία σεναρίου

Κατερίνα Τρίμη-Κύρου

Διδακτικό αντικείμενο

Νεοελληνική Γλώσσα

Τάξη

Γ΄ Γυμνασίου

Σχολική μονάδα

Βαρβάκειο Π.-Π. Γυμνάσιο

Χρονολογία

Από 19-12-2013 έως 3-03-2014

Διδακτική/θεματική ενότητα

Δεν αντλεί από τα σχολικά βιβλία

Διαθεματικό

Ναι

Εμπλεκόμενα γνωστικά αντικείμενα

Ι. Φιλολογικής ζώνης

Τοπική ιστορία

Χρονική διάρκεια

6 διδακτικές ώρες εντός σχολικού χώρου και αρκετές ακόμα εκτός σχολικού χώρου

Χώρος

Εντός σχολείου: αίθουσα διδασκαλίας

Εκτός σχολείου: κατοικίες των ανθρώπων που παραχώρησαν συνέντευξη

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Προϋπόθεση για την εφαρμογή του συγκεκριμένου σεναρίου είναι να έχει προηγηθεί μια εκτενής ενασχόληση του τμήματος με την περίοδο της δικτατορίας των συνταγματαρχών. Στη συγκεκριμένη περίπτωση είχε προηγηθεί ένα project για την προετοιμασία της εκδήλωσης της 17^{ης} Νοέμβρη (βλέπε παρακάτω).

Η εφαρμογή του σεναρίου διευκολύνθηκε από το γεγονός ότι η εκπαιδευτικός και οι μαθητές/τριες ήταν εξοικειωμένοι/ες με τη μέθοδο project. Επίσης στην πορεία αποδείχθηκε ότι πληρούταν μια βασική προϋπόθεση, ότι γνώριζαν κάποια μέλη του τμήματος ανθρώπους που είχαν βιώματα από την εποχή της χούντας άξια να καταγραφούν και οι οποίοι δέχονταν να παραχωρήσουν συνέντευξη μπροστά στην κάμερα. Τέλος, βοήθησε το γεγονός ότι η εκπαιδευτικός είχε ορισμένες βασικές γνώσεις όσον αφορά τον «κώδικα» του κινηματογράφου, καθώς και είχε στο παρελθόν χρησιμοποιήσει λογισμικά για τη δημιουργία ταινίας (Moviemaker και Camtasia), οπότε ήταν σε θέση να παρέχει βοήθεια κατά τη φάση του μοντάζ. Επίσης υπήρχαν ορισμένοι/ες μαθητές/τριες στο τμήμα που γνώριζαν κάποιο από τα παραπάνω λογισμικά και μπορούσαν να αναλάβουν το έργο της σύνθεσης

Εφαρμογή στην τάξη

Το συγκεκριμένο σενάριο εφαρμόστηκε στην τάξη.

Το σενάριο στηρίζεται

Κατερίνα Τρίμη-Κύρου, Με την κάμερα στο χέρι: Τα χρόνια της χούντας στην Αθήνα, Νεοελληνική Γλώσσα Γ΄ Γυμνασίου, 2014.

Το σενάριο αντλεί

Το σενάριο αποτελεί επέκταση του σεναρίου της Κατερίνας Τρίμη-Κύρου, Προετοιμασία της εκδήλωσης για τη 17^η Νοέμβρη: Τα χρόνια της χούντας στην Αθήνα, Νεοελληνική Γλώσσα Γ΄ Γυμνασίου, 2013.

B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ/ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το συγκεκριμένο σενάριο εφαρμόστηκε σε τμήμα της Γ΄ τάξης, αφού είχε προηγουμένως ολοκληρωθεί το project της προετοιμασίας της εκδήλωσης της 17^{ης} Νοέμβρη. Η νέα αποστολή του τμήματος ήταν να αξιοποιήσει προφορικές μαρτυρίες με στόχο να δημιουργήσει κάποια ντοκιμαντέρ για τη συγκεκριμένη περίοδο. Η πρώτη φάση του σεναρίου εκτυλίχθηκε στο σχολείο και αφορούσε την αποδόμηση σχετικών με το θέμα ντοκιμαντέρ, ώστε οι μαθητές/τριες να εντοπίσουν τα δομικά στοιχεία του κειμενικού είδους και να συζητήσουν πώς αυτά λειτουργούν συνδυαζόμενα. Η δεύτερη φάση επίσης εκτυλίχθηκε στο σχολείο και αφορούσε την προετοιμασία για τη συλλογή του υλικού: α) τη δημιουργία ερωτηματολογίων-οδηγών για τις συνεντεύξεις, β) τη συζήτηση των κανόνων που θα ακολουθήσουν οι μαθητές/τριες κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων. Η τρίτη φάση αφορούσε τη συγκέντρωση του αναγκαίου υλικού για τη δημιουργία των ντοκιμαντέρ, η οποία πραγματοποιήθηκε εκτός σχολικού χώρου (κινηματογράφηση των συνεντεύξεων και συγκέντρωση σχετικού εικονικού και ηχητικού υλικού από το διαδίκτυο). Η τελευταία φάση αφορούσε την επιλογή από το σύνολο του διαθέσιμου υλικού συγκεκριμένων στοιχείων/αποσπασμάτων που θα αποτελούσαν τα δομικά υλικά και την συνένωσή τους για τη δημιουργία των ντοκιμαντέρ μικρού μήκους, ενός για κάθε

συνέντευξη. Αυτή η φάση πραγματοποιήθηκε επίσης κατά το μεγαλύτερο μέρος εκτός σχολικού χώρου. Επιστέγασμα της όλης διαδικασίας ήταν η παρουσίαση των ντοκιμαντέρ στη σχολική εκδήλωση για τη 17^η Νοέμβρη την επόμενη σχολική χρονιά 2014-5.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

Βασική επιδίωξη του σεναρίου ήταν η ευαισθητοποίηση στις αξίες της δημοκρατίας και η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης των μαθητών/τριών. Πρόκειται για σενάριο διαθεματικό, που οργανώθηκε ως μια μαθητοκεντρική δραστηριότητα η οποία απέδιδε ενεργό ρόλο στους/στις μαθητές/τριες, εφόσον έπρεπε να αναλάβουν πρωτοβουλίες και να οργανώσουν τη δράση τους, για να επιλύσουν ένα πρόβλημα σε αυθεντικές περιστάσεις επικοινωνίας (εμπλαισιωμένη μάθηση, ενδεικτικά βλ. Lave & Wenger 1991). Το πρόβλημα που τέθηκε προς επίλυση ήταν η δημιουργία κάποιων ντοκιμαντέρ μικρού μήκους σχετικά με την επταετή δικτατορία, τα οποία θα αποτελούσαν τη ραχοκοκαλιά της εκδήλωσης για την επέτειο του Πολυτεχνείου την επόμενη σχολική χρονιά.

Καθώς η Τοπική Ιστορία, όπως ορίζεται στο Νέο Πρόγραμμα Σπουδών (2011) της Γ΄ Γυμνασίου, είναι από τα ελάχιστα γνωστικά αντικείμενα όπου όλες οι διδακτικές ώρες αφιερώνονται σε ένα εκτενές project, έδωσε την ευκαιρία για εφαρμογή των αρχών της διερευνητικής και δημιουργικής μάθησης, χωρίς την πίεση συγκεκριμένης διδακτέας ύλης. Θεωρητικό υπόβαθρο λοιπόν του σεναρίου αποτελούν οι θεωρίες του κονστρουκτιβισμού και της κοινωνικής μάθησης: οι μαθητές/τριες ανακάλυψαν συνεργατικά τη νέα γνώση (Putman 1998), έχοντας στο πλάι τους την εκπαιδευτικό, η οποία λειτούργησε ως ο έμπειρος ενήλικος που εμπνυχώνει, καθοδηγεί και συντονίζει. Παράλληλα, υιοθετήθηκε η λογική του

κινήματος των πολυγραμματισμών: οι μαθητές/τριες χρησιμοποίησαν τις ΤΠΕ ως μέσα πρακτικής γραμματισμού και πιο συγκεκριμένα ως περιβάλλοντα έρευνας και συλλογής ιστορικού υλικού και ως μέσα οργάνωσης και παρουσίασης αυτού του υλικού.

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Το σενάριο προσπάθησε να συνδυάσει τις γνώσεις για τον κόσμο (στη συγκεκριμένη περίπτωση τις γνώσεις για το παρελθόν και τη φύση του πολιτεύματος της δικτατορίας) με τις γνώσεις για τη γλώσσα και για τους γραμματισμούς, προτείνοντας κατάλληλες διδακτικές πρακτικές (Κουτσογιάννης 2012).

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Επιδιώχθηκε οι μαθητές/τριες:

- να γνωρίσουν τι σήμαινε για την καθημερινότητα των πολιτών η κατάλυση της δημοκρατίας (λογοκρισία, παρακολουθήσεις, χαφιεδισμός, απολύσεις, ευνοιοκρατία των ημετέρων)·
- να γνωρίσουν τις μορφές ενεργής ή «σιωπηρής» αντίστασης που επέλεξαν όσοι/ες δεν συμφωνούσαν με το καθεστώς αλλά και τον τρόπο που απαντούσε το καθεστώς σε αυτές τις δράσεις (διώξεις, φυλακίσεις, βασανιστήρια, εξορία)·
- να γνωρίσουν τα αιτήματα των φοιτητικών εξεγέρσεων στη Νομική και στο Πολυτεχνείο και την αντιμετώπιση αυτών των εξεγέρσεων από το καθεστώς·
- να προβληματιστούν πάνω στην αξία της δημοκρατίας και στην ανάγκη υπεράσπισής της·
- να αντιληφθούν τον ρόλο των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων στην ιστορία·

- να αναπτύξουν κριτική στάση απέναντι στις διάφορες πηγές πληροφόρησης.

Γνώσεις για τη γλώσσα

Επιδιώχθηκε οι μαθητές/τριες:

- να αντιληφθούν τη δομή πολυτροπικών κειμένων που ανήκουν στο κειμενικό είδος του ντοκιμαντέρ ή της τηλεοπτικής εκπομπής με ιστορικό περιεχόμενο·
- να μελετήσουν τη λειτουργία του λόγου σε σχέση με τις φωτογραφίες-ντοκουμέντα και/ή με τα ηχητικά ντοκουμέντα·
- να αντιληφθούν τη σημασία του μοντάζ για τη δημιουργία αυτού του είδους πολυτροπικών κειμένων.

Γραμματισμοί

Γλωσσικός-κλασικός γραμματισμός

Επιδιώχθηκε οι μαθητές/τριες:

- να ασκηθούν στην κατανόηση του προφορικού λόγου παρακολουθώντας προφορικές μαρτυρίες·
- να ανταλλάξουν πληροφορίες και ιδέες για το περιεχόμενο των πιθανών ερωτήσεων και να ασκηθούν στη σύνταξη ερωτηματολογίων-οδηγών συνέντευξης οργανωμένων με λογική σειρά·
- να ασκηθούν στον εντοπισμό των πιο σημαντικών πληροφοριών και των αποσπασμάτων των προφορικών μαρτυριών που έχουν περισσότερο ενδιαφέρον για ένα ντοκιμαντέρ (συμβάντα στα οποία είναι αυτόπτες-αυτήκοοι οι μάρτυρες, γενικά εμπειρίες ξεχωριστές, που αποτελούν μια ιδιαίτερη συμβολή στην αναζήτηση της ιστορικής γνώσης για την περίοδο).

Νέοι Γραμματισμοί

Επιδιώχθηκε οι μαθητές/τριες:

- να ασκηθούν στην αναζήτηση κατάλληλου εικονικού και ηχητικού υλικού, καθώς και πληροφοριών στο Διαδίκτυο.
- να χρησιμοποιήσουν την κάμερα με επίγνωση της ιδιαιτερότητας της κινηματογραφικής γραφής (γωνία λήψης, πλάνο κτλ.), για να συγκεντρώσουν το προς επεξεργασία υλικό.
- να σχεδιάσουν τη δομή του πολυτροπικού κειμένου που επιδιώκουν να δημιουργήσουν (ντοκιμαντέρ μικρού μήκους) και
- να αξιοποιήσουν το ειδικό λογισμικό για την αποκοπή και μετά τη συρραφή των αποσπασμάτων σε ένα νέο σύνολο, καθώς και την επένδυσή τους με ηχητικό και εικονικό υλικό.

Κριτικός Γραμματισμός

Επιδιώχθηκε οι μαθητές/τριες:

- να ασκηθούν στην κριτική προσέγγιση των προφορικών μαρτυριών.
- να διακρίνουν το γεγονός από τη γνώμη-σχόλιο.
- να διακρίνουν το «ουδέτερο» ύφος που οφείλει να διατηρεί η ιστορική αφήγηση από το υποκειμενικό ύφος της προσωπικής μαρτυρίας αλλά και του σχολίου που εκφράζει μια εκτίμηση του ιστορικού αφηγητή.
- να ασκηθούν στην ανάλυση και στη σύνθεση των δεδομένων.
- να καλλιεργήσουν την κριτική τους σκέψη και να ασκηθούν στη διατύπωση αιτιολογημένων συμπερασμάτων και απόψεων.

Διδακτικές πρακτικές

Η εκπαιδευτικός στην πρώτη φάση (αποδόμηση ντοκιμαντέρ) και στη δεύτερη φάση (μεθοδολογική προετοιμασία) ανέλαβε έναν ρόλο αρκετά καθοδηγητικό, αξιοποιώντας σε σημαντικό βαθμό τον κατευθυνόμενο διάλογο. Από την τρίτη φάση και μετά περιορίστηκε σε ρόλο καθαρά συντονιστικό και συμβουλευτικό.

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Η Τοπική Ιστορία θέτει σε μια διαφορετική βάση την προσέγγιση του γνωστικού αντικειμένου της Ιστορίας: αντί της παραδοσιακής μετωπικής εισήγησης προβλέπει την ενεργητική οικοδόμηση της νέας γνώσης μέσα από τη μελέτη των πηγών, διαδικασία που καλλιεργεί την κριτική σκέψη και οξύνει το αισθητήριο των μαθητών/τριών όσον αφορά την ιδεολογική χρήση της ιστορίας (Ηλιού 1976 και 2003).

Παράλληλα, το σενάριο ήρθε να απαντήσει στην ανάγκη το τμήμα να εμβαθύνει σε μια περίοδο της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας που, λόγω της έκτασης της διδακτέας ύλης δεν υπάρχει χρόνος να προσεγγισθεί στο πλαίσιο του γνωστικού αντικειμένου της Ιστορίας. Αποτελεί κοινή παραδοχή ότι η γνώση του παρελθόντος βοηθά στην κατανόηση του παρόντος, γι' αυτό, σε μια εποχή όπου οι αξίες της δημοκρατίας βρίσκονται σε δοκιμασία, έχει σημασία να σχεδιάζονται δραστηριότητες που να προσφέρουν γνώσεις οι οποίες αποτελούν τα θεμέλια για μια δημοκρατική, αντιφασιστική στάση ζωής και για τον συνειδητό σεβασμό της οικουμενικής διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου (ΟΗΕ 1948).

Συνεργαζόμενη η Τοπική Ιστορία με τη Νεοελληνική Γλώσσα, μπορούν από κοινού να υπηρετήσουν ουσιαστικά τους γενικότερους σκοπούς της εκπαίδευσης, δηλαδή την κριτική σκέψη, τη συνεργασία, τη δημιουργικότητα, το ήθος και τις αξίες ενός δημοκρατικού και ενεργού πολίτη κτλ., σκοπούς οι οποίοι, δυστυχώς, συχνά υποτιμούνται έναντι των ειδικών στόχων ανά γνωστικό αντικείμενο, λόγω της εκτεταμένης ύλης σχεδόν σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα (η οποία δυσκολεύει την εμβάθυνση στα θέματα που προβλέπεται να μελετηθούν, αφού εξωθεί σε μια γρήγορη, συνεπώς επιφανειακή προσέγγιση, άρα σε μη επιδίωξη των παραπάνω σκοπών).

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

1) Ως προς το περιεχόμενο: Το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών (2011) για τη Νεοελληνική Γλώσσα ορίζει ότι πρέπει να δοθεί βάρος όχι μόνο στην κατανόηση του γραπτού λόγου αλλά και του προφορικού λόγου (στην περίπτωση μας πρόκειται για μαρτυρίες προφορικής ιστορίας). Προτείνεται επίσης εμφατικά η αξιοποίηση ποικίλων πόρων (όχι μόνο το σχολικό εγχειρίδιο) και η μελέτη και η παραγωγή ποικίλων κειμενικών ειδών και όχι μόνο μονοτροπικών και συνεχών (στην περίπτωση μας θα μελετηθούν και θα παραχθούν ντοκιμαντέρ). Στη δε Τοπική Ιστορία προβλέπεται ο σχεδιασμός και η υλοποίηση ενός project με θέμα που να αφορά την ιστορία του τόπου όπου ζουν οι μαθητές, όπως συμβαίνει και στη συγκεκριμένη περίπτωση.

2) Ως προς τη διαδικασία: Το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών για το Γυμνάσιο (2011) υπογραμμίζει την ανάγκη για ενεργή εμπλοκή των μαθητών/τριών στη μαθησιακή διαδικασία και την ανάγκη για λειτουργική αξιοποίηση των ΤΠΕ. Επίσης προτείνει την αξιοποίηση της ομαδοσυνεργατικής μεθόδου καθώς και της μεθόδου project.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Οι ΤΠΕ χρησιμοποιούνται

- ως εργαλεία προβολής ντοκιμαντέρ·
- ως πηγή άντλησης πληροφοριών, εικονικού και ηχητικού υλικού (διαδίκτυο και ψηφιακή κάμερα)Δ
- ως εργαλεία παραγωγής λόγου πολυτροπικού (λογισμικό μοντάζ για κινηματογραφική γραφή).

Κείμενα

Πολυτροπικά κείμενα (ντοκιμαντέρ και τηλεοπτικά αφιερώματα):

- «Το χρονικό της Δικτατορίας», Ντοκιμαντέρ του Παντελή Βούλγαρη
- Εκπομπή η «Η μηχανή του χρόνου»

α) <http://www.youtube.com/watch?v=x0IVB0-CI8s>

- β) <http://www.youtube.com/watch?v=9MluXkathEk>
- γ) <http://www.youtube.com/watch?v=Boe-uUQ3ttM>
- δ) <http://www.youtube.com/watch?v=rnvOXHKNhHE>
- ε) <http://www.youtube.com/watch?v=6c0xfKIUiXc> ,
<http://www.youtube.com/watch?v=6v-yN3MCAΥ0>
- Εκπομπή «Έρευνα»
<http://www.youtube.com/watch?v=w7ziQVRfArA>
 - «Η Ελλάδα στον γύψο», ντοκιμαντέρ του «Ρεπορτάζ χωρίς σύνορα»
<http://www.youtube.com/watch?v=ixt2M4CydVA&list=PL40DE1E046D45CD28> (1)
<http://www.youtube.com/watch?v=fO1B5EpW4Us&list=PL40DE1E046D45CD28> (2)
http://www.youtube.com/watch?v=B3PH2So0_AQ&list=PL40DE1E046D45CD28 (3)
<http://www.youtube.com/watch?v=3sgkqYtb93g&list=PL40DE1E046D45CD28> (4)
http://www.youtube.com/watch?v=cewEE_ypsDQ&list=PL40DE1E046D45CD28 (5)
 - «Ελλάς Ελλήνων Χριστιανών», ντοκιμαντέρ του «Ρεπορτάζ χωρίς Σύνορα»
<http://www.youtube.com/watch?v=3HT3jshrz3Y&list=PL40DE1E046D45CD28> (1)
<http://www.youtube.com/watch?v=AzrVgTD5Hy4&list=PL40DE1E046D45CD28> (2)
http://www.youtube.com/watch?v=I_VBCKBpsEQ&list=PL40DE1E046D45CD28 (3)

<http://www.youtube.com/watch?v=iXGta3jH6z0&list=PL40DE1E046D45CD>

[28](#) (4)

<http://www.youtube.com/watch?v=9jX1HDnYDqg&list=PL40DE1E046D45>

[CD28](#) (5)

<http://www.youtube.com/watch?v=AANQEOiSAhE&list=PL40DE1E046D4>

[5CD28](#) (6)

- «Η κατάρρευση της χούντας», ντοκιμαντέρ από το «Ρεπορτάζ χωρίς σύνορα»

<http://www.youtube.com/watch?v=DBYQiS93mm4&list=PL40DE1E046D45>

[CD28](#)(1)

<http://www.youtube.com/watch?v=PEk3T1dA23Q&list=PL40DE1E046D45>

[CD28](#) (2)

<http://www.youtube.com/watch?v=MON5yWhigK8&list=PL40DE1E046D45>

[CD28](#) (3) <http://www.youtube.com/watch?v=LJmNU->

[xExpk&list=PL40DE1E046D45CD28](#) (4)

<http://www.youtube.com/watch?v=8BwxZDyb->

[rE&list=PL40DE1E046D45CD28](#) (5)

<http://www.youtube.com/watch?v=YOAD2HDvQ48&list=PL40DE1E046D4>

[5CD28](#) (6)

- «Συνωμοσία των συνταγματαρχών» ένα ντοκιμαντέρ της εκπομπής «Ρεπορτάζ χωρίς σύνορα».

<http://www.youtube.com/watch?v=TK72cLhZqMU&list=PL40DE1E046D45>

[CD28](#) (1)

<http://www.youtube.com/watch?v=5G7wSTkFKW0&list=PL40DE1E046D45>

[CD28](#) (2)

<http://www.youtube.com/watch?v=zuRZYWukucM&list=PL40DE1E046D45>

[CD28](#) (3)

http://www.youtube.com/watch?v=tFy_1_IFipg&list=PL40DE1E046D45CD2

[8](#) (4)

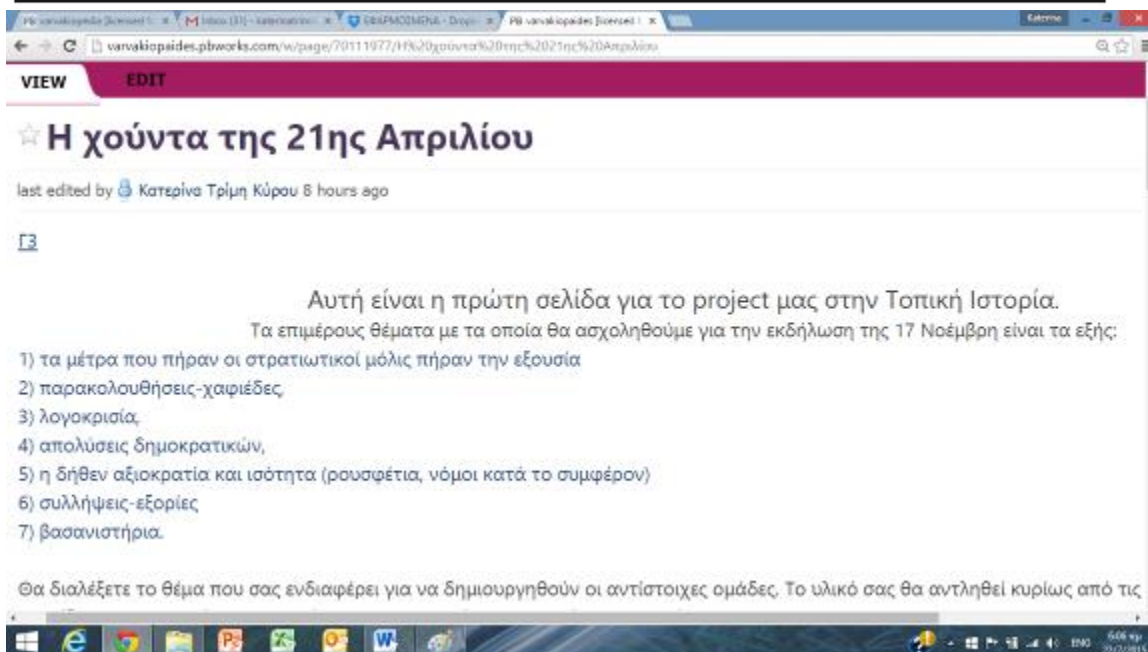
<http://www.youtube.com/watch?v=LAsgLmx748g&list=PL40DE1E046D45CD28> (5)

- Για την εκπαίδευση των βασανιστών της χούντας
<http://www.youtube.com/watch?v=9zKB7tiySFo> (αποσπάσματα
δραματοποιημένου ντοκιμαντέρ)
- Γυάρος, Τόπων Μνήμες
Μέρος 1
http://www.youtube.com/watch?v=egYqU9FU_D0&list=PL60A4F7C0EB12AA28
Μέρος 2
<http://www.youtube.com/watch?v=8fm2N5TEVTM&list=PL60A4F7C0EB12AA28>
Μέρος 3
<http://www.youtube.com/watch?v=kU3ocnPgNnc>

Διδακτική πορεία/στάδια/φάσεις

1^η διδακτική ώρα: Σχεδιασμός για τη νέα αποστολή

Η εκπαιδευτικός ενημέρωσε το τμήμα ότι μετά τη μελέτη της περιόδου της δικτατορίας και την παρουσίαση των εργασιών του στην εκδήλωση της 17^{ης} Νοέμβρη, ήρθε η ώρα από «αναγνώστες της Ιστορίας» να γίνουν οι ίδιοι μικροί ιστορικοί.

Στιγμιότυπο του wiki από την πρώτη σελίδα του project για την επέτειο του Πολυτεχνείου που είχε προηγηθεί

Σε αυτό το σημείο ρώτησε τους/τις μαθητές/τριες πώς φαντάζονταν ότι είχαν δημιουργηθεί τα ντοκιμαντέρ που παρακολούθησαν για να συγκεντρώσουν το υλικό των εργασιών για την επέτειο του Πολυτεχνείου (βλέπε [Κείμενα](#)). Μάντεψαν με ευκολία πως οι δημιουργοί των ντοκιμαντέρ αναζήτησαν ανθρώπους που βίωσαν σημαντικά γεγονότα και καταστάσεις εκείνης της εποχής, τους έπεισαν να μιλήσουν για αυτά στην κάμερα, κινηματογράφησαν τις μαρτυρίες τους και τις χρησιμοποίησαν για να δημιουργήσουν το ντοκιμαντέρ. Η εκπαιδευτικός σημείωνε επιγραμματικά τις ιδέες στον πίνακα και όταν εξαντλήθηκαν επιβεβαίωσε ότι σε γενικές γραμμές αυτός ήταν ο σχεδιασμός, αλλά επισήμανε ότι είχαν διαφύγει στους/στις μαθητές/τριες κάποια βασικά βήματα. Για να τους/τις διευκολύνει πρότεινε να σκεφτούν αν θα μπορούσαν οι συνεντεύξεις να πραγματοποιηθούν χωρίς προετοιμασία κι αν όχι, τι είδους προετοιμασία ήταν αναγκαία. Ένας μαθητής απάντησε ότι χρειαζόταν να

βρεθεί συγκεκριμένα μέρα, ώρα και τόπος για τη συνέντευξη, που να βολεύει τους συμμετέχοντες. Η εκπαιδευτικός συμφώνησε αλλά επέμεινε ότι πέρα από τις τεχνικές λεπτομέρειες χρειαζόταν και μια ουσιαστική προετοιμασία. Μια μαθήτρια είπε ότι θα ήταν απαραίτητο να προετοιμαστούν κάποιες βασικές ερωτήσεις για τη συνέντευξη. Με επόμενες παρεμβάσεις μαθητών/τριών εντοπίστηκαν τα εξής: α) για να ετοιμάσει κάποιος ερωτήσεις θα έπρεπε να είναι γνώστης της εποχής και των γεγονότων, «να ξέρει τι να ρωτήσει». β) θα έπρεπε να προηγηθεί μια συζήτηση με τον μάρτυρα πριν την κινηματογράφηση, ώστε να γνωρίζει ο δημιουργός του ντοκιμαντέρ κάποια βασικά στοιχεία για τα βιώματα του μάρτυρα και να κατευθύνει τη συνέντευξη σωστά. γ) έπρεπε να έχει κάποιες γνώσεις για το πώς στήνεται ένα ντοκιμαντέρ. Η εκπαιδευτικός σημείωνε επιγραμματικά στον πίνακα τις ιδέες και μετά κάλεσε τους/τις μαθητές/τριες να σκεφτούν με ποια σειρά έπρεπε να πραγματοποιηθούν οι ενέργειες που είχαν καταγραφεί στον πίνακα. Ύστερα άρχισε να αριθμεί κατά σειρά προτεραιότητας τα βήματα, όπως πρότειναν οι μαθητές/τριες εκτός αν ακουγόταν λανθασμένη πρόταση, οπότε ζητούσε την επανεξέτασή της.

Πρώτο βήμα στη λίστα ήταν η μελέτη της εποχής και των γεγονότων. Η εκπαιδευτικός παρατήρησε ότι αυτή την προϋπόθεση το τμήμα την είχε ήδη καλύψει επαρκώς, αφού είχε πρόσφατα εργαστεί για το project της επετείου της 17^{ης} Νοέμβρη. Συνεπώς θα ξεκινούσαν από το επόμενο βήμα που είχε καταγραφεί, την αναζήτηση μαρτυριών. Η εκπαιδευτικός πρότεινε να εκμεταλλευτούν τις διακοπές των Χριστουγέννων που ακολουθούσαν για να αναζητήσουν ανάμεσα σε συγγενείς και οικογενειακούς φίλους πρόσωπα που συμμετείχαν σε αντιστασιακές δράσεις κατά της χούντας ή που έμεναν ή δούλευαν κοντά στο Πολυτεχνείο ή στη Νομική, οπότε έζησαν από κοντά τα γεγονότα αυτών των εξεγέρσεων ή που εξαιτίας του επαγγέλματός τους βίωσαν έντονα την καταπίεση της δικτατορίας και οι οποίοι θα ήταν διατεθειμένοι να διηγηθούν τα βιώματά τους μπροστά στην κάμερα. Ρώτησε αν κάποιο από τα μέλη του τμήματος γνώριζε ήδη ένα τέτοιο πρόσωπο και ένας μαθητής

είπε ότι ο θείος του είχε πολλά να διηγηθεί από τα χρόνια της χούντας. Κάποια άλλα παιδιά είπαν ότι θα ρωτούσαν τους παππούδες τους και γενικά το τμήμα εκδήλωσε ενδιαφέρον για την έρευνα αυτή.

Η εκπαιδευτικός ρώτησε τότε με ποια επιχειρήματα θα μπορούσαν να πείσουν κάποιον να ξεπεράσει τις επιφυλάξεις του και να δεχθεί να παραχωρήσει συνέντευξη. Ακούστηκαν κάποιες χιουμοριστικές απαντήσεις όπως «θα του πούμε ότι θα γίνει διάσημος», «θα τον κολακέψουμε λέγοντας ότι έχει φωτογένεια και θα “γράφει” ωραία στην οθόνη». Μετά ακούστηκαν και κάποιες σοβαρές, όπως «θα του πούμε ότι αν δεν καταγραφούν αυτά που γνωρίζει ο καθένας, τότε θα χαθούν για πάντα και δε θα μπορέσει να γραφεί σωστά η Ιστορία», «θα τον καθησυχάσουμε ότι το ντοκιμαντέρ θα προβληθεί μόνο στο σχολείο», «θα του υποσχεθούμε ότι θα έχει την ευκαιρία να το ελέγξει το ντοκιμαντέρ πριν το προβάλουμε».

Η εκπαιδευτικός στη συνέχεια διερεύνησε ποια παιδιά διέθεταν ψηφιακή κάμερα στο σπίτι και ποια γνώριζαν κάποιο λογισμικό για δημιουργία ταινίας. Κατέγραψε τα ονόματα, λέγοντας ότι αυτά τα παιδιά θα πρέπει να σκορπίσουν στις ομάδες, ώστε όλες οι ομάδες να έχουν εξοπλισμό και κάποιον έμπειρο στο τεχνικό μέρος του project. Διευκρίνισε ότι οι ομάδες θα διαμορφώνονταν λαμβάνοντας υπόψη και ποια παιδιά θα έχουν βρει κάποιον μάρτυρα. Τέλος, αποχαιρέτησε το τμήμα ευχόμενη καλή επιτυχία στην αναζήτηση των μαρτύρων.

Α΄ φάση της κυρίως εργασίας

2^η διδακτική ώρα: αποδόμηση των ντοκιμαντέρ

Η εκπαιδευτικός, αφού ευχήθηκε καλή χρονιά, ρώτησε αν οι έρευνές τους για μάρτυρες γεγονότων της εποχής της χούντας απέδωσε καρπούς. Πράγματι κάποιος είχε ήδη δεχθεί να παραχωρήσει συνέντευξη, κάποιοι άλλοι είχαν αρνηθεί και από κάποιους περίμεναν απαντήσεις. Η εκπαιδευτικός τόνισε ότι αυτή η έρευνα είναι κομβικής σημασίας για το project, καθώς χωρίς μαρτυρίες δεν ήταν δυνατόν να

δημιουργήσουν ένα ντοκιμαντέρ με «ανέκδοτο» – όπως λένε οι ιστορικοί – υλικό, συνεπώς δεν πρέπει να χαλαρώσουν την προσπάθεια ανεύρεσης μαρτύρων.

Στη συνέχεια θύμισε ότι, σύμφωνα με όσα συζητήθηκαν στην προηγούμενη συνάντηση, μια από τις προϋποθέσεις που έπρεπε να πληροί ο δημιουργός ενός ιστορικού ντοκιμαντέρ είναι να γνωρίζει πώς στήνεται ένα τέτοιο ντοκιμαντέρ. Ενώ λοιπόν αναζητούνται τα πρόσωπα που θα δώσουν συνέντευξη, οι ομάδες πρέπει να μελετήσουν τη δομή αυτού του κειμενικού είδους, ώστε όταν έρθει η ώρα να έχουν τη δυνατότητα να παραγάγουν το επιθυμητό παραδοτέο. Εξήγησε ότι αυτή τη φορά θα παρακολουθούσαν ένα από τα ντοκιμαντέρ που είχαν αναρτηθεί στο wiki για το project της επετείου του Πολυτεχνείου (βλέπε «[Κείμενα](#)») αλλά αυτή τη φορά δεν θα εστίαζαν στις ιστορικές γνώσεις που θα μπορούσε να αποκομίσει κανείς από αυτό, αλλά θα προσπαθούσαν να εντοπίσουν τα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου κειμενικού είδους.

Η εκπαιδευτικός μοίρασε ένα [φύλλο εργασίας](#) ανά θρανίο και έδωσε την οδηγία τα ζεύγη των θρανίων να διατρέξουν τις ερωτήσεις πριν ξεκινήσει η προβολή, ώστε να γνωρίζουν τι θα έπρεπε να παρατηρήσουν κατά τη διάρκειά της. Έπρεπε απλώς να κρατούν κάποια τηλεγραφική σημείωση όποιου στοιχείου εντοπίζουν, δεν ήταν ανάγκη να συμπληρώνουν αναλυτικά το φύλλο εργασίας, ώστε να μην αποσπαστεί η προσοχή τους από το ντοκιμαντέρ. Ένα παιδί από κάθε θρανίο θα αναλάμβανε να φέρει το φύλλο εργασίας με τις σύντομες αυτές σημειώσεις την επόμενη βδομάδα, για να συζητήσουν αναλυτικότερα τις απαντήσεις στα ερωτήματα.

3^η διδακτική ώρα: αποδόμηση των ντοκιμαντέρ

Η εκπαιδευτικός καλεί τις δυνάδες των θρανίων να αξιοποιήσουν τις σημειώσεις τους στο φύλλο εργασίας και να συμμετέχουν στη συζήτηση επί των ερωτημάτων. Ξεκινά για κάθε ερώτημα μια δυάδα ομάδα και οι υπόλοιπες συμπληρώνουν, διαφοροποιούν κτλ. Η εκπαιδευτικός παρεμβαίνει αν χρειαστεί, έτσι ώστε να δοθούν πλήρεις

απαντήσεις.

Οι μαθητές/τριες είχαν ήδη εντοπίσει τα περισσότερα από τα δομικά στοιχεία του ντοκιμαντέρ και τα υπόλοιπα τα ανακάλεσαν μετά από κατάλληλα ερωτήματα από την εκπαιδευτικό. Έτσι καταγράφηκαν στον πίνακα τα εξής: αποσπάσματα συνεντεύξεων, φωτογραφίες της εποχής εκείνης, στιγμιότυπα από τις ειδήσεις της εποχής (κινηματογραφημένες ομιλίες ή διαδηλώσεις ή εκδηλώσεις της χούντας κτλ.) ηχητικά ντοκουμέντα της εποχής (τραγούδια, αποσπάσματα ραδιοφωνικών εκπομπών κτλ.), αφήγηση γεγονότων από τον δημιουργό του αφιερώματος/ντοκιμαντέρ (που συνήθως μόνο τον ακούμε, σπάνια τον βλέπουμε), σχόλια του δημιουργού του αφιερώματος, υπότιτλοι που γνωστοποιούν ποιο πρόσωπο μιλά ή που δηλώνουν την επόμενη θεματική ενότητα του ντοκιμαντέρ.

Επίσης, διαπίστωσαν ότι τα βασικά δομικά στοιχεία είναι τα αποσπάσματα των συνεντεύξεων, εφόσον οι εικόνες ή τα κινηματογραφημένα στιγμιότυπα εικονογραφούσαν όσα λέγονταν στη συνέντευξη, ενώ τα ηχητικά ντοκουμέντα επιλέγονται είτε ως τεκμήριο, είτε ως ηχητική υπόκρουση στις συνεντεύξεις. Είχαν ήδη αντιληφθεί ότι κατά κανόνα η αφήγηση του δημιουργού του ντοκιμαντέρ παίζει τον ρόλο του συνδετικού κρίκου μεταξύ των αποσπασμάτων των συνεντεύξεων αλλά χρειάστηκε λίγη καθοδήγηση από την εκπαιδευτικό για να βρουν ότι τα αποσπάσματα των συνεντεύξεων άλλοτε οργανώνονται απλώς με άξονα τον χρόνο (τι προηγήθηκε, τι ακολούθησε), άλλοτε με άξονα τα επιμέρους θέματα που θίγονται (π.χ. λογοκρισία, χαφιέδες κτλ.). Η εκπαιδευτικός πρόσθεσε ότι στην περίπτωση της θεματικής διαδοχής, συχνά αντί της αφήγησης εμφανίζεται κάποιος υπότιτλος, για να εισαγάγει τον θεατή στο επόμενο θέμα του ντοκιμαντέρ. Τέλος, ήταν σαφές στους/στις μαθητές/τριες ότι κάποιες φορές η μουσική υπόκρουση επιδίωκε τη δημιουργία ενός κλίματος αγωνίας ή έντασης και ότι αυτό φανέρωνε την οπτική γωνία του δημιουργού του ντοκιμαντέρ.

Όσον αφορά το πλάνο στις συνεντεύξεις, οι μαθητές/τριες πρόσεξαν ότι είναι συνήθως κοντινό ή το πολύ «αμερικάνικο» (βλέπε [γλωσσάρι](#)). Η εκπαιδευτικός με ερωτήσεις καθοδήγησε το τμήμα να συνειδητοποιήσει ότι το κοντινό πλάνο δημιουργεί μια αίσθηση οικειότητας, εφόσον επιτρέπει να είναι ορατή η έκφραση του προσώπου και δίνει την αίσθηση στον θεατή ότι απέχει από τον άνθρωπο που δίνει συνέντευξη τόσο όσο αν βρισκόταν στο ίδιο δωμάτιο μαζί του. Όσον αφορά τη γωνία λήψης, παρατήρησαν ότι η κάμερα είναι συνήθως στο ίδιο επίπεδο με το πρόσωπο του ανθρώπου που δίνει συνέντευξη (θέση που υπονοεί την αναγνώρισή του ως ισότιμου συνομιλητή) και τοποθετείται λοξά απέναντι από τον άνθρωπο που δίνει συνέντευξη, ώστε εκείνος να νιώθει άνετα κοιτώντας τον ερευνητή με τον οποίο συνομιλεί και όχι την απρόσωπη κάμερα.

Όσον αφορά το φόντο των πλάνων, η εκπαιδευτικός είπε ότι είναι πιθανόν οι επιλογές του φόντου να έγιναν από τον δημιουργό του ντοκιμαντέρ και κάλεσε το τμήμα να σκεφτεί σε τι αποσκοπούσαν αυτές οι επιλογές, αν πράγματι ήταν του δημιουργού. Οι μαθητές/τριες παρατήρησαν ότι σε κάποιες περιπτώσεις το φόντο «δίνει πόντους» στον άνθρωπο που δίνει συνέντευξη, όπως αν το φόντο ήταν η βιβλιοθήκη τους, γιατί αυτό φανέρωνε ότι πρόκειται για ανθρώπους μορφωμένους. Σε κάποιες άλλες μπορεί η πρόθεση να ήταν να δηλωθεί έμμεσα η ιδεολογία του ατόμου, όπως αν υπήρχε κρεμασμένο στον τοίχο πίσω τους κάποιο χουντικό έμβλημα. Η εκπαιδευτικός ρώτησε αν εκείνοι έπειθαν κάποιο άτομο να παραχωρήσει συνέντευξη θα τον άφηναν να επιλέξει το φόντο του ή θα παρενέβαιναν σε αυτή την επιλογή. Οι περισσότεροι απάντησαν ότι θα το συζητούσαν μαζί του.

Επίσης, οι μαθητές υπέθεσαν σωστά ότι οι ερωτήσεις του ερευνητή είχαν αφαιρεθεί στο μοντάζ για να εξοικονομηθεί χρόνος για την αφήγηση των μαρτύρων. Η εκπαιδευτικός πρόσθεσε έναν ακόμη λόγο, ότι αν παρέμεναν οι ερωτήσεις θα χανόταν η συνοχή της αφήγησης. Επίσης εξήγησε ότι δεν δημιουργούνται κενά στην κατανόηση, γιατί οι απαντήσεις στα ερωτήματα που εκ των υστέρων αφαιρούνται

δίνονται έτσι ώστε να είναι σαφείς χωρίς να έχει ακουστεί το ερώτημα, δηλαδή κατά κάποιο τρόπο επαναλαμβάνουν στοιχεία της ερώτησης (πχ. στην ερώτηση «Ποια ήταν η πρώτη πράξη αντίστασης στην οποία συμμετείχατε;» η απάντηση δεν είναι «η κηδεία του Παπανδρέου» αλλά «Η πρώτη πράξη αντίστασης όπου συμμετείχα ήταν η διαδήλωση που έγινε στην κηδεία του Παπανδρέου.»

Πριν τη λήξη της ώρας η εκπαιδευτικός ζητά από το τμήμα μέχρι την επόμενη συνάντησή τους να σκεφτούν κάποιους κανόνες που θα πρέπει να ακολουθηθούν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, ώστε να εξελιχθεί αυτή με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και το τελικό οπτικό και ηχητικό αποτέλεσμα να είναι ικανοποιητικό.

Β' φάση της κυρίως εργασίας: Προετοιμασία για τη συλλογή του πρωτότυπου υλικού

4^η διδακτική ώρα: Κανόνες δεοντολογίας και τεχνικής για τη συνέντευξη

Η εκπαιδευτικός θύμισε ότι σε αυτή τη συνάντηση επρόκειτο να συζητήσουν κάποιους κανόνες που θα έπρεπε να τηρηθούν για τη συνέντευξη και κάλεσε τους/τις μαθητές/τριες να φανταστούν βήμα προς βήμα τη διαδικασία, τόσο ως προς τις τεχνικές λεπτομέρειες, όσο και ως προς το κλίμα που θα έπρεπε να προσπαθήσουν να υπάρχει κατά τη διάρκειά της. Ακούστηκαν διάφορες ιδέες, πολλές από αυτές εύστοχες, όπως ότι θα έπρεπε να είναι ευγενικοί και φιλικοί, ώστε να νιώσει το άτομο που παραχωρεί συνέντευξη ευχάριστα και άνετα. Ίσως ότι δεν έπρεπε να ξεκινήσουν αμέσως τη συνέντευξη αλλά να περιμένουν να υπάρξει κάποια εξοικείωση με την κάμερα. Κάποιοι πιο έμπειροι με την ψηφιακή κάμερα είπαν ότι θα πρέπει να είναι καλά φωτισμένος ο χώρος, για να μη βγει σκοτεινό το πλάνο καθώς και ότι η κάμερα πρέπει να τοποθετηθεί αρκετά κοντά, ώστε να καταγραφεί καλά ο ήχος. Όταν στέρεψαν οι ιδέες, η εκπαιδευτικός, που είχε ήδη εκτυπώσει κάποιους [κανόνες](#), τους μοίρασε σε κάθε θρανίο και στη συνέχεια ένας ένας διαβάστηκαν στην ολομέλεια και συζητήθηκαν, ιδίως όσον αφορά την σκοπιμότητά τους.

Όταν ολοκληρώθηκε αυτή η συζήτηση, η εκπαιδευτικός ρώτησε σε ποιο σημείο βρίσκονταν οι έρευνες για άτομα που θα προσφέρουν τις μαρτυρίες τους. Η πρόοδος ήταν μικρή αλλά ενδιαφέρουσα: είχαν βρεθεί συνολικά τρία άτομα, εκ των οποίων ένα είχε συμμετάσχει στην κατάληψη του Πολυτεχνείου, ένα εργαζόταν στην 3^η Σεπτεμβρίου και είχε ζήσει από κοντά τα γεγονότα και ένα είχε συλληφθεί από τη χούντα λόγω των στίχων των τραγουδιών του. Η εκπαιδευτικός ενθάρρυνε το τμήμα να προσπαθήσει λίγο ακόμα, γιατί το ιδανικό θα ήταν να βρεθούν πέντε άτομα, ώστε να χωριστούν σε πέντε ομάδες.

5^η διδακτική ώρα: Σύνταξη ενός ενδεικτικού, καθοδηγητικού ερωτηματολογίου

Η εκπαιδευτικός είπε ότι καθώς από τις συζητήσεις των προηγούμενων μαθημάτων είχε αναδειχθεί η ανάγκη να έχουν προετοιμαστεί κάποιες ερωτήσεις πριν τη συνέντευξη, είναι αναγκαίο να εργαστούν αυτή τη διδακτική ώρα με στόχο να καταγράψουν κάποιες ερωτήσεις. Ρώτησε αν είχε βρεθεί κάποιο ακόμα άτομο που δεχόταν να κινηματογραφηθεί η μαρτυρία του και μια μαθήτρια απάντησε ότι προσπαθεί να βρει έναν γείτονα που έμαθε ότι συμμετείχε στα γεγονότα του Πολυτεχνείου.

Η εκπαιδευτικός είπε τότε ότι θα δημιουργούνταν τρεις ομάδες για τα τρία πρόσωπα που είχαν ήδη δεχθεί να δώσουν συνέντευξη και μία ομάδα για αυτό του οποίου η απάντηση εκκρεμούσε. Οι ομάδες αυτές θα έπρεπε να συντάξουν ερωτήσεις λαμβάνοντας υπόψη την ιστορία αυτών των ανθρώπων. Μια ακόμη ομάδα θα εργαζόταν χωρίς συγκεκριμένη αναφορά, ετοιμάζοντας πιο γενικές ερωτήσεις, τις οποίες θα μπορούσαν να απευθύνουν σε οποιονδήποτε ήταν ενήλικος την εποχή της δικτατορίας.

Η εκπαιδευτικός χώρισε τους/τις μαθητές/τριες σε ομάδες, φροντίζοντας τα μέλη του τμήματος που είχαν ψηφιακή κάμερα και εκείνα που γνώριζαν κάποιο λογισμικό για τη δημιουργία ταινίας να διαμοιραστούν σε όλες τις ομάδες.

Ταυτόχρονα έλαβε υπόψη για τον χωρισμό σε ομάδες και τις φιλικές παρέες των μαθητών/τριών, καθώς ένα σημαντικό μέρος του project έπρεπε να πραγματοποιηθεί εκτός σχολικού χώρου και ήταν σημαντικό η ομάδα να είναι όσο το δυνατόν περισσότερο δεμένη.

Στη συνέχεια ξεκίνησε η προετοιμασία του ερωτηματολογίου-οδηγού. Οι μαθητές/τριες που γνώριζαν τα πρόσωπα τα οποία δέχονταν ή υπήρχε πιθανότητα να δεχθούν να παραχωρήσουν συνέντευξη ενημέρωσαν την ομάδα τους για τα βιώματα που είχαν την περίοδο της χούντας, ώστε κάποια τουλάχιστον ερωτήματα να σχετίζονταν με τις ιδιαίτερες εμπειρίες τους. Η ομάδα που δεν είχε ακόμα πρόσωπο αναφοράς ξεκίνησε να διατυπώνει γενικά ερωτήματα για την εποχή της χούντας. Ενώ οι ομάδες συνέτασσαν συνεργατικά το ερωτηματολόγιο, η εκπαιδευτικός μετακινιόταν από ομάδα σε ομάδα, παρακολουθούσε τις συζητήσεις, διάβαζε τα ερωτήματα που καταγράφονταν, σχολίαζε τη διατύπωση ή πρότεινε όποτε χρειαζόταν την αναδιάταξη των ερωτήσεων, ώστε να ακολουθούν μια λογική σειρά. Ο γραμματέας της ομάδας όφειλε μέχρι τη συνάντηση της επόμενης βδομάδας να φωτοτυπήσει το ερωτηματολόγιο, ώστε να το έχουν όλα τα μέλη της ομάδας.

Πριν να τελειώσει η διδακτική ώρα, η εκπαιδευτικός είπε ότι οι ομάδες ήταν πλέον έτοιμες να προχωρήσουν στις κινηματογραφήσεις, γι' αυτό θα έπρεπε κάθε ομάδα να κατανείμει τους ρόλους: ποιοι/ες επρόκειτο να συμμετάσχουν στην κινηματογράφιση της συνέντευξης, ποιοι/ες στη συλλογή σχετικού οπτικοακουστικού υλικού που θα εμπλούτιζε το ντοκιμαντέρ και ποιοι/ες θα αναλάμβαναν το μοντάζ. Σε όσους/ες θα αναλάμβαναν να πάρουν τη συνέντευξη αλλά δεν είχαν δική τους ψηφιακή κάμερα, η εκπαιδευτικός προσφερόταν να τους δανείσει τη δική της.

**Γ' φάση της κυρίως εργασίας: κινηματογράφηση συνεντεύξεων, συλλογή υλικού
6^η διδακτική ώρα: μελέτη «πilotικής» συνέντευξης και ορισμός των κριτηρίων
για την επιλογή αποσπασμάτων**

Στην επόμενη συνάντηση είχε πραγματοποιηθεί μία από τις συνεντεύξεις και η εκπαιδευτικός πρότεινε να προβληθεί και να σχολιαστεί, ώστε να εντοπιστούν πιθανές αστοχίες ή αδυναμίες. Αυτή η ανατροφοδότηση δεν ήταν χρήσιμη μόνο για όποιον πήρε την πρώτη αυτή συνέντευξη αλλά και για τις υπόλοιπες ομάδες, καθώς έδωσε την ευκαιρία να κατανοηθούν καλύτερα όσα συζητήθηκαν θεωρητικά για την τεχνική των κινηματογραφημένων συνεντεύξεων και να αποφευχθεί η επανάληψη λαθών στις συνεντεύξεις που θα ακολουθούσαν.

Επίσης στη διδακτική αυτή ώρα οι μαθητές/τριες συζήτησαν πάνω στο παράδειγμα της συγκεκριμένης συνέντευξης το θέμα της επιλογής των αποσπασμάτων: τι θα άξιζε να περιληφθεί σε ένα ντοκιμαντέρ, με ποια κριτήρια θα έπρεπε να επιλέξουν τα αποσπάσματα των μαρτυριών. Η εκπαιδευτικός εξήγησε ότι για να αξιοποιηθούν τα ντοκιμαντέρ στην επέτειο του Πολυτεχνείου δε θα έπρεπε να ξεπερνούν τα 7-8 λεπτά, γιατί το εφηβικό κοινό κουράζεται εύκολα. Συνεπώς, από κάθε συνέντευξη θα έπρεπε να επιλεγούν τα επτά πιο σημαντικά, πιο ενδιαφέροντα και ξεχωριστά λεπτά της συνέντευξης. Μάλιστα θα έπρεπε να υπολογιστούν οι τίτλοι αρχής και τέλους καθώς και το οπτικοακουστικό υλικό που θα πρόσθεταν στο σώμα της συνέντευξης για να την εμπλουτίσουν.

Στη συνέχεια συζητήθηκε ποια κριτήρια ορίζουν τι είναι σημαντικό και ενδιαφέρον στην περίπτωση που δημιουργούμε ένα ιστορικό ντοκιμαντέρ. Κάποιοι μαθητές είπαν ότι σημαντικό είναι κάτι που αξίζει να καταγραφεί σε ένα ιστορικό βιβλίο, όπως η εξέγερση του Πολυτεχνείου ή κάτι που είναι γενικά γνωστό σε πολύ κόσμο. Η εκπαιδευτικός τότε αναρωτήθηκε αν ήταν κάτι τόσο γνωστό ήδη, γιατί θα ήταν σημαντικό να καταγραφεί ξανά σε ένα ντοκιμαντέρ. Μια μαθήτρια είπε πως όσο περισσότερες πηγές έχουμε που το επιβεβαιώνουν, τόσο σιγουρευόμαστε ότι έτσι

έγιναν τα πράγματα. Κάποια άλλη είπε ότι ίσως αντίθετα το σημαντικότερο να καταγραφεί είναι κάτι που δεν έχει ακουστεί ξανά, μια λεπτομέρεια που έτυχε να δει ή να ακούσει κάποιος και δεν είναι ευρύτερα γνωστή. Η εκπαιδευτικός πρόσθεσε ότι ένα πολύ ένα βασικό κριτήριο για την επιλογή των αποσπασμάτων ήταν να πρόκειται για αφήγηση συμβάντων στα οποία ήταν αυτόπτες ή/και αυτήκοοι οι μάρτυρες, και όχι αφηγήσεις για γεγονότα που διάβασαν εκ των υστέρων σε βιβλία ή εφημερίδες. Σε αυτό το σημείο έδωσε ένα παράδειγμα: στη διήγηση των πρώτων ωρών του πραξικοπήματος δεν έχουν τόση ιστορική αξία οι πληροφορίες για το πότε και πώς έγινε το πραξικόπημα (που προσφέρονται και από άλλες πηγές) όσο, για παράδειγμα, οι προσπάθειες που τυχόν έγιναν από την οικογένεια του μάρτυρα ή από τον ίδιο, για να κρυφτούν βιβλία ή άλλες αποδείξεις των πολιτικών τους φρονημάτων.

Η εκπαιδευτικός ευχήθηκε καλή συνέχεια στις επόμενες συνεντεύξεις και θύμισε σε όσους είχαν αναλάβει τη συλλογή εικονικού υλικού στο διαδίκτυο να μη καθυστερήσουν την ολοκλήρωση της αποστολής τους, ώστε παράλληλα με τις συνεντεύξεις να έχει συγκεντρωθεί και το συμπληρωματικό υλικό. Επίσης δήλωσε ότι βρίσκεται στη διάθεση όλων των ομάδων για όποια βοήθεια χρειαστούν αλλά στα διαλείμματα, καθώς σύντομα τελείωνε το δεύτερο τρίμηνο και θα έπρεπε να αντικατασταθεί στο ωρολόγιο πρόγραμμα η Τοπική Ιστορία από τον Σχολικό Επαγγελματικό Προσανατολισμό.

Δ' φάση: Δημιουργία του ντοκιμαντέρ

Όπως η κινηματογράφηση και η συγκέντρωση του συμπληρωματικού οπτικοακουστικού υλικού έτσι και το μοντάζ των ντοκιμαντέρ πραγματοποιήθηκαν εκτός σχολικού χώρου. Να σημειωθεί ότι εξαιτίας αυτού του εξωσχολικού φόρτου, που οφειλόταν κυρίως στο γεγονός ότι δεν στάθηκε δυνατόν να εργαστούν οι ομάδες στο εργαστήριο πληροφορικής για το μοντάζ, τελικά μόνο τρία ντοκιμαντέρ ολοκληρώθηκαν.

Ε΄ φάση: Παρουσίαση των ντοκιμαντέρ

Στην επέτειο της 17^{ης} Νοέμβρη 2014 (την επόμενη σχολική χρονιά) αξιοποιήθηκαν δύο ντοκιμαντέρ που δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο του εν λόγω project. Κάποια μέλη των ομάδων που δημιούργησαν τα δύο ντοκιμαντέρ ήταν παρούσες και έλαβαν τον λόγο, για να παρουσιάσουν τι αποκόμισαν από την ενασχόληση με αυτή την ιστορική περίοδο μέσα από το συγκεκριμένο project. Το αρχείο του τρίτου ντοκιμαντέρ δυστυχώς από κάποιο τεχνικό ατύχημα καταστράφηκε στον υπολογιστή του μαθητή όπου είχε δημιουργηθεί και αποθηκευθεί και δεν υπήρχε χρόνος να ετοιμαστεί ξανά για την εκδήλωση. (Στα «Τεκμήρια» έχει αναρτηθεί μόνο ένα απόσπασμα του πρώτου ντοκιμαντέρ, γιατί τα αρχεία βίντεο είναι ογκώδη.)

ΣΤ. ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η αποστολή μας

Θα μελετήσουμε κάποια από τα ντοκιμαντέρ που έχουν αναρτηθεί στο wiki με θέμα την περίοδο της επτάχρονης δικτατορίας, για να εντοπίσουμε ποια είναι τα δομικά στοιχεία των ντοκιμαντέρ (ή αλλιώς ποιοι σημειωτικοί τρόποι επιστρατεύονται για τη δημιουργία των πολυτροπικών αυτών κειμένων). Έτσι θα βοηθηθούμε στη δημιουργία του δικού μας ντοκιμαντέρ.

Η διαδικασία

Πιο συγκεκριμένα θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στα εξής ερωτήματα:

- α) Από ποια δομικά στοιχεία αποτελούνται αυτά τα πολυτροπικά κείμενα;
- β) Ποια από αυτά τα δομικά στοιχεία «πρωταγωνιστούν» στα ντοκιμαντέρ αυτού του είδους; Με ποιο τρόπο οργανώνονται αυτά τα δομικά στοιχεία, δηλαδή πώς διαδέχονται το ένα το άλλο; Πώς συνδυάζονται τα κύρια δομικά στοιχεία (αυτά που πρωταγωνιστούν) με τα υπόλοιπα; Υπάρχουν στοιχεία που λειτουργούν ως συνδετικοί κρίκοι; Ποιος ο ρόλος της μουσικής υπόκρουσης;
- γ) Τι είδους πλάνα έχουμε στις συνεντεύξεις και ποιες γωνίες λήψης; Ποια εντύπωση δημιουργείται στον θεατή με αυτές τις επιλογές;
(Για τους όρους «πλάνο» και «γωνία λήψης», συμβουλευόμαστε το γλωσσάρι που ακολουθεί.)
- δ) Τι είδους φόντο έχουν τα διάφορα πρόσωπα που δίνουν συνέντευξη και ποια εντύπωση δημιουργεί; Νομίζετε ότι πρόκειται για επιλογή του δημιουργού του ντοκιμαντέρ ή για επιλογή του ανθρώπου που παραχωρεί τη συνέντευξη;
- ε) Γιατί ο σκηνοθέτης επιλέγει να μην ακούγεται ο ερευνητής κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων; Πώς, παρότι παραλείπονται τα ερωτήματα, έχει γίνει εφικτό να

παρακολουθούμε το ντοκιμαντέρ, χωρίς να διαπιστώνουμε κενά που θα εμπόδιζαν την κατανόησή μας;

Γλωσσάρι (κινηματογραφικοί όροι)

Πλάνο: Είναι η πιο μικρή ενότητα ενός φιλμ. Η διάρκειά του ποικίλλει. Είναι μια εικόνα ή ένα γεγονός που κινηματογραφείται από το ξεκίνημα έως το σταμάτημα της κάμερας (το περίφημο «cut»). Το πλάνο σε μια ολοκληρωμένη ταινία συνήθως είναι μόνο ένα τμήμα του πλάνου που αρχικά κινηματογραφήθηκε (γιατί έχει περικοπεί στο μοντάζ).

Είδη πλάνων:

- α) Πολύ γενικό πλάνο: συνολική εικόνα του σκηνικού (π.χ. μια πόλη από ψηλά)
- β) Γενικό πλάνο: πιο «σφικτό» από το προηγούμενο, μπορούν να διακριθούν άνθρωποι ή αντικείμενα στο μέγεθος των ανθρώπων (π.χ. ένα γήπεδο)
- γ) Μεσαίο πλάνο: τα άτομα όρθια γεμίζουν το κάδρο της οθόνης
- δ) Αμερικάνικο πλάνο: οι άνθρωποι εμφανίζονται από το κεφάλι ως τα γόνατα (προέρχεται από τα γουέστερν, όπου στις μονομαχίες το όριο ήταν το ρεβόλβερ που κρεμόταν στη ζώνη)
- ε) Κοντινό πλάνο: ο άνθρωπος εμφανίζεται από το κεφάλι έως το μέσο του στήθους
- στ) Πολύ κοντινό ή Γκρο πλαν: στο κάδρο μόνο το κεφάλι και οι ώμοι (ή κάποιο άλλο μέρος του σώματος, π.χ. μόνο τα χέρια πάνω σε ένα βιβλίο)
- ζ) Πολύ γκρο πλαν: ο φακός εστιάζει σε μια λεπτομέρεια (ένα δάκρυ που κυλά στο μάγουλο, ένα δακτυλίδι, κάποιες λέξεις σε ένα χαρτί)

Γωνία λήψης: Προσδιορίζεται από τη θέση της κάμερας σε σχέση με τη θέση του αντικειμένου που κινηματογραφούμε:

- α) Κανονική γωνία: Η κάμερα βρίσκεται στο ύψος του ανθρώπου.
- β) Πλονζέ: Η κάμερα από ψηλά σκοπεύει προς τα κάτω. Έτσι η κάμερα «κυριαρχεί» στο αντικείμενο. Επιλέγεται για να αποδοθούν συναισθήματα περιφρόνησης, απομόνωσης, συντριβής, λύπης, απόγνωσης κλπ.
- γ) Κόντρ πλονζέ: Η κάμερα στο έδαφος σκοπεύει προς τα πάνω. Δίνει μια αίσθηση μεγαλείου, τονίζει τη δύναμη, την ισχύ, τον θρίαμβο, τον θαυμασμό κτλ.
- δ) Λοξή γωνία: Φαίνεται σαν να έχει γίνει λάθος, σαν να έχει γλιστρήσει η κάμερα από τα χέρια του καμεραμάν. Στοχεύει να αποδώσει την αστάθεια, μια μεγάλη ένταση κτλ.

Οι χρυσοί κανόνες για μια συνέντευξη

1. Πρέπει να υπάρχει άνεση χρόνου για τη συνέντευξη, οπότε κλείνουμε ένα ραντεβού σε μέρα και ώρα που και εμείς και το πρόσωπο το οποίο θα την παραχωρήσει να έχουμε αρκετό χρόνο στη διάθεσή μας, ώστε η συζήτηση να εξελιχθεί χωρίς πίεση.
2. Κλείνουμε το ραντεβού αρκετές μέρες νωρίτερα και παρακινούμε το εν λόγω πρόσωπο εντωμεταξύ να αναζητήσει φωτογραφίες, γράμματα, τετράδια ή άλλα τυχόν αντικείμενα που έχει φυλάξει από εκείνη την εποχή, γιατί τα αντικείμενα βοηθάνε γενικά τη μνήμη, είναι και μια καλή εκκίνηση για την

κουβέντα. Εξάλλου θα μπορούσαμε να αξιοποιήσουμε αυτό το υλικό, για να εμπλουτίσουμε τη συνέντευξη στο μοντάζ.

3. Όταν τελικά συναντιόμαστε, δείχνουμε πόσο εκτιμούμε το γεγονός ότι μας παραχωρεί συνέντευξη και περιμένουμε να ζεσταθεί λίγο η ατμόσφαιρα, πριν πατήσουμε το κουμπί της κάμερας. Δεν υπάρχει λόγος να επισπεύσουμε την εκκίνηση.
4. Ενημερώνουμε επίσης τον συνομιλητή μας πριν να αρχίσουμε την κινηματογράφηση ότι όποιο σημείο δεν του αρέσει όπως το έχει διατυπώσει, μπορεί να το ξαναπεί και στο μοντάζ θα κρατήσουμε τη διορθωμένη διατύπωση. Αυτή η πληροφορία θα αφαιρέσει όποιο τυχόν άγχος προκαλεί η κάμερα.
5. Τοποθετούμε την κάμερα στο ύψος του προσώπου του συνομιλητή μας, σε απόσταση τέτοια, ώστε να καταγραφεί καλά ο ήχος και να προκύπτει ένα μάλλον κοντινό πλάνο. Η κάμερα κινηματογραφεί από γωνία «τριών τετάρτων», δηλαδή το πρόσωπο είναι σχεδόν αλλά όχι τελείως «ανφάς». (Αν υπάρχουν δύο κάμερες, τοποθετούμε τη μια διαγώνια δεξιά και την άλλη διαγώνια αριστερά, ώστε στο μοντάζ να εναλλάσσουμε τα πλάνα.)
6. Στο ραντεβού πηγαίνουμε έχοντας προετοιμάσει κάποιες ερωτήσεις. Σε καμιά περίπτωση όμως δεν πρέπει η συνέντευξη να έχει το ύφος της προσχεδιασμένης ανάκρισης. Οι ερωτήσεις θα βοηθήσουν στην αρχή, μέχρι να «σπάσει ο πάγος». Όταν η ατμόσφαιρα χαλαρώσει, αφήνουμε το πρόσωπο που παραχωρεί τη συνέντευξη να διηγείται ελεύθερα και εμείς, χωρίς να τον διακόπτουμε απότομα (γιατί κινδυνεύει έτσι να χαθεί ο ειρμός της σκέψης του) παρεμβαίνουμε στην κατάλληλη ευκαιρία, για να διευκρινίσουμε σημεία που δεν παρουσιάστηκαν με σαφήνεια ή που δεν έχουν ακόμα απαντηθεί από την ελεύθερη διήγηση του συνομιλητή μας.

7. Είμαστε σε εγρήγορση, γιατί μπορεί από όσα διηγείται ο συνομιλητής μας να προκύπτουν νέα ερωτήματα, που δεν τα είχαμε αρχικά σκεφτεί.
8. Ενημερώνουμε τον συνομιλητή μας ότι στο ντοκιμαντέρ που θα δημιουργήσουμε δεν θα ακούγονται οι δικές μας ερωτήσεις, οπότε πρέπει οι απαντήσεις του να είναι ολοκληρωμένες προτάσεις, που να μην προϋποθέτουν την ύπαρξη της ερώτησης, για να γίνουν κατανοητές. Όποτε τυχόν εκείνος ξεχνά αυτή την οδηγία, τον παρακαλούμε να επαναλάβει την απάντησή του με ολοκληρωμένο τρόπο.
9. Όταν η συνέντευξη τελειώσει, ευχαριστούμε θερμά τον συνομιλητή μας και υποσχόμαστε ότι θα του ετοιμάσουμε άμεσα αντίγραφο της κινηματογράφησης και αργότερα, όταν η προετοιμασία του θα έχει ολοκληρωθεί, θα του δώσουμε αντίγραφο και του ντοκιμαντέρ που θα βασιστεί σε αυτή τη συνέντευξη.

Ζ. ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Το σενάριο μπορεί με παραλλαγές να εφαρμοστεί σε οποιοδήποτε project τυπικής ή άτυπης μορφής εκπαίδευσης πρόκειται να αξιοποιήσει προφορικές μαρτυρίες με στόχο να δημιουργήσει ένα ντοκιμαντέρ, είτε με θέμα ιστορικό (προφορική ιστορία) είτε με θέμα ανθρωπολογικό, κοινωνιολογικό ή άλλο.

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Το συγκεκριμένο project απαιτήσε αρκετές ώρες δουλειάς εκτός του σχολικού χώρου. Αυτές θα είχαν περιοριστεί α) αν ήταν εύκολη η πρόσκληση των ανθρώπων που παραχώρησαν συνέντευξη στον χώρο του σχολείου αλλά οι γραφειοκρατικές διαδικασίες και η ηλικία των προσώπων δεν διευκόλυναν προς αυτή την κατεύθυνση· β) αν είχε εμπλακεί στον σχεδιασμό ο εκπαιδευτικός της Πληροφορικής, ώστε να μπορούν να εργαστούν οι ομάδες στο εργαστήριο Πληροφορικής για τη δημιουργία των ταινιών μικρού μήκους. Αποτέλεσμα αυτού του εξωσχολικού φόρτου ήταν το γεγονός ότι πραγματοποιήθηκαν μόνο τρεις συνεντεύξεις και για το μοντάζ των ταινιών δεν εργάστηκαν ολόκληρες οι ομάδες αλλά ουσιαστικά το ανέλαβε ένα μέλος κάθε ομάδας.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΔΕΠΠΠΣ (2003). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσας για το Γυμνάσιο*, ΦΕΚ 303B/13-3-2003.

Νέο Πρόγραμμα Σπουδών 2011. *Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία της Νεοελληνικής γλώσσα και Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο*. Νέο Σχολείο (Σχολείο 21^{ου} αιώνα)- Νέο Πρόγραμμα Σπουδών. Αθήνα.

ΟΗΕ (Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών). 1948. *Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*

http://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=18&Itemid=33 (τελευταία πρόσβαση: 27/2/2014)

Βεντούρα, Λ. 1999. *Έλληνες μετανάστες στο Βέλγιο*, Αθήνα: Νεφέλη

Ηλιού, Φ. 2003 (β' έκδοση). *Ιδεολογικές χρήσεις του Κοραϊσμού στον 20^ο αιώνα*, Αθήνα: Βιβλιόραμα.

Ηλιού, Φ. 1976. «Η ιδεολογική χρήση της ιστορίας. Σχόλιο στη συζήτηση Κορδάτου-Ζεύγους», στο *Αντί*, τ. 46, Μάιος 1976, σελ. 31-34.

Κούνιο-Αμαρίλιο, Ε. & Ναρ, Α. 1998. *Προφορικές μαρτυρίες Εβραίων της Θεσσαλονίκης για το Ολοκαύτωμα*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής

Κουτσογιάννης, Δ. 2012. *Μελέτη για την αξιοποίηση των ΤΠΕ στη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: γενικό πλαίσιο και ιδιαιτερότητες*. Θεσσαλονίκη: ΚΕΓ

Lave, J. & Wenger, E. 1991. *Situated learning. Legitimate peripheral participation*, Κέμπριτζ: Cambridge University Press.

http://www.google.gr/books?hl=en&lr=&id=CAVIOrW3vYAC&oi=fnd&pg=PA11&dq=situated+learning+lave+and+wenger+&ots=OAsFqt2IHl&sig=Su792jQ98xvS04eDYBCXF1CXTmI&redir_esc=y#v=onepage&q=situated%20learning%20lave%20and%20wenger&f=false

Λεοντσίνης Γ. & Ρεπούση Μ. 2001. *Η Τοπική Ιστορία ως πεδίο σπουδής στο πλαίσιο της σχολικής παιδείας*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.

Long, R.D. 1991. "The personal dimension in doing oral history" στο *The history teacher*, τόμος 24, σ. 307-309.

Putman, J. 1998. "The process of cooperative learning" στο Putman, J. (ed.). *Cooperative learning and strategies for inclusion*. Βαλτιμόρη: Paul. H. Brookes Publishing, σελ. 17-47.

Χατζησαββίδης, Σ. & Γαζάνη, Ε. 2005. Πολυτροπικός και μονοτροπικός / εικονικός λόγος. Από την πρόσληψη στην κατασκευή του παιδικού υποκειμένου. Στο Ο. Κωνσταντινίδου-Σέμογλου (Επιμ.), *Εικόνα και παιδί*, Θεσσαλονίκη: Cannot Not Design Publication, σσ. 27-35.